

БОНДАРЕНКО Геннадій Геннадійович, аспірант, кафедра державного управління, публічного адміністрування та економічної політики, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0009-0008-6252-0083>

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Бондаренко Г. Г. Правові та інституційні механізми взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства в системі публічного управління.

У статті досліджено правові та інституційні механізми взаємної відповідальності держави й громадянського суспільства як основи демократичного публічного управління. Обґрунтовано, що взаємна відповідальність виступає ключовим принципом сучасного врядування, спрямованого на забезпечення прозорості, підзвітності та участі громадян у прийнятті управлінських рішень. Вказано, що ефективна взаємодія між владою та суспільством має двосторонній характер: держава створює правові та організаційні умови для громадської активності, а громадянське суспільство здійснює контроль, ініціює зміни та формує довіру до інститутів влади. Проаналізовано правову базу, що визначає взаємну відповідальність держави і громадянського суспільства, з урахуванням її багаторівневої структури. Виокремлено основні рівні нормативно-правових актів – конституційний, міжнародний, законодавчий, підзаконний і регіональний, кожен із яких виконує специфічну функцію у забезпеченні взаємодії між державою та громадянами. Обґрунтовано, що така класифікація дозволяє системно представити ієрархію правових засад публічного управління, визначити логічні зв'язки між стратегічними принципами, закріпленими в Конституції та міжнародних договорах, і практичними механізмами їх реалізації у національній управлінській практиці. Наголошено, що правові акти формують нормативне підґрунтя взаємної відповідальності, забезпечуючи відкритість, прозорість і верховенство права у діяльності публічної влади. Доведено, що сучасні виклики – воєнний стан, цифровізація та трансформація публічного сектору – зумовлюють потребу в оновленні та уніфікації нормативно-правових механізмів взаємної відповідальності. Запропоновано напрями вдосконалення державної політики у цій сфері: створення системи моніторингу підзвітності, розширення участі громадських організацій у розробленні рішень, посилення юридичної відповідальності посадових осіб. Реалізація запропонованих підходів сприятиме підвищенню ефективності публічного управління, розвитку партнерства між державою й суспільством, і зміцненню демократичних засад в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, публічне управління, взаємна відповідальність, інституційні механізми, правові механізми.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Актуальні процеси державного та демократичного розвитку України зумовлюють потребу у створенні дієвих правових і інституційних механізмів взаємної відповідальності між державою та громадянським суспільством. У контексті становлення держави, заснованої на засадах права, соціальної справедливості та демократії, особливого значення набуває узгодження інтересів публічної влади та громадян, що передбачає не лише реалізацію державою своїх владних повноважень, а й забезпечення зворотного впливу суспільства на діяльність органів публічного управління.

Взаємна відповідальність держави і громадянського суспільства виступає системоутворювальним чинником розвитку демократичного врядування, сприяє підвищенню довіри до інститутів влади, формуванню ефективних каналів комунікації між владою та громадянами, а також зміцненню принципу верховенства права. Водночас в Україні досі спостерігається недостатня інституціоналізація механізмів взаємної відповідальності, що виявляється у фрагментарності нормативно-правової бази, слабкому розвитку громадського контролю та обмеженій громадській участі у формуванні та прийнятті управлінських рішень.

Ця ситуація обумовлює потребу у комплексному науковому аналізі правових і інституційних механізмів взаємної відповідальності державних структур і громадянського суспільства, виявленні прогалин у чинному законодавстві й інституційних практиках, а також у визначенні напрямів їх удосконалення в контексті сучасних викликів публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому середовищі простежується тенденція до поглибленого аналізу питання правових та інституційних механізмів взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства в контексті публічного управління. Так, О. Шевченко [1] характеризує наукові підходи до пошуку шляхів досягнення оптимальної рівноваги між державою та громадянським суспільством у процесі публічного управління. Автор обґрунтовує, що з позицій комплексного підходу інтенсивність взаємодії між державними інститутами та структурами громадянського суспільства визначаються якістю зворотних зв'язків, які відображають не лише інтенсивність комунікації, а й зміст інформаційного обміну між владою та громадянами. Саме ці зворотні зв'язки, на думку автора, є показником соціальної ефективності публічного управління, оскільки вони надають можливість

оперативно визначати суспільні потреби, визначати актуальні проблеми та формувати державну політику відповідно до запитів громадян.

М. Vader et al. [2] виявили, що ефективність громадянських ініціатив і рівень їх впливу на державну політику значною мірою залежать від наявності дієвих інституційних і правових умов, стратегій адвокатури та організаційної спроможності інститутів громадянського суспільства. Автори підкреслюють, що успіх антикорупційних ініціатив істотно зростає за наявності інституційно закріплених механізмів підтримки та політичної волі органів влади, що фактично відображає дію принципу взаємної відповідальності. У цьому контексті комунікація між владними структурами та інститутами громадянського суспільства постає не лише як соціальне чи політичне явище, а як правова та інституційна система, у межах якої забезпечується баланс обов'язків, прозорість дій і спільна відповідальність за результати публічного управління.

Ю. Палагнюк [3] досліджує взаємозв'язок між рівнем соціальної довіри до органів, наділених публічно-владними повноваженнями, та розвитком інститутів громадянського суспільства в умовах реформування системи публічного управління в Україні. Результати дослідження свідчать, що низький рівень соціальної довіри до органів державної влади є наслідком негативного досвіду громадян у взаємодії з цими інститутами, що своєю чергою знижує ефективність правових і управлінських механізмів публічного сектору. Автор наголошує на тому, що взаємна відповідальність держави і громадянського суспільства реалізується через правові та інституційні механізми, які забезпечують прозорість, відкритість і взаємну довіру у процесах публічного управління.

О. Банчук-Петросова та Т. Мадрига [4] розглядають вплив громадянського суспільства на процеси формування та реалізації публічної політики в Україні через призму правових та інституційних засад взаємодії з органами, що здійснюють публічно-владні функції. На прикладі реформи децентралізації автори демонструють, що активне залучення населення до ухвалення управлінських рішень у громадах підвищує їхню інституційну стійкість і довіру до органів самоврядування. Це водночас підтверджує дієвість правових та інституційних механізмів взаємної відповідальності у практиці публічного управління.

О. Хоменко та ін. [5] проаналізували сучасний рівень нормативно-правового регулювання діалогу між

державними інституціями та представниками громадянського суспільства, а також здійснили порівняльний аналіз міжнародного досвіду, який дозволяє виокремити ключові тенденції та ефективні моделі співпраці. Визначено, що взаємодія між державними структурами та громадянськими ініціативами є системним процесом, який ґрунтується на двосторонньому впливі: держава створює передумови для активної участі громадян у суспільному житті, тоді як громадянське суспільство своєю чергою впливає на процеси формування та реалізації державної політики. У підсумку сформульовано низку рекомендацій щодо вдосконалення правових та інституційних механізмів взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є наукове обґрунтування сутності, структури та змісту правових і інституційних механізмів взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства в системі публічного управління, а також визначенні шляхів удосконалення нормативно-правової бази та управлінських практик, спрямованих на підвищення ефективності їх взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовою передумовою формування результативної моделі публічного управління є взаємна відповідальність держави й громадянського суспільства, що спирається на принципи народовладдя та транспарентності. Вона передбачає встановлення збалансованих правових і інституційних механізмів, які забезпечують не лише реалізацію державою своїх владних повноважень, а й залучення громадянського суспільства до формування, впровадження та контролю управлінських рішень. Саме через такі механізми формується простір взаємної довіри, партнерства та співучасті між владою і громадянами, що є необхідною умовою стійкості політичної системи та демократичного розвитку держави.

Питання нормативно-правового регулювання та інституційного забезпечення взаємодії органів державної влади й інститутів громадянського суспільства набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку системи публічного управління, зокрема в умовах збройної агресії проти України [6]. Від рівня ефективності цієї взаємодії значною мірою залежать легітимність державної влади, зміст її діяльності та стабільність суспільно-владних відносин.

З правового погляду, взаємна відповідальність держави і громадянського суспільства має дуалістичний характер. З одного боку, держава виконує функцію гаранта прав і свобод людини, створюючи необхідні правові та інституційні умови для розвитку громадських об'єднань, забезпечення прозорості публічного управління та залучення громадян до процесу ухвалення рішень. З іншого – громадянське суспільство зобов'язується діяти в межах закону, сприяти публічному контролю, доброчесності та легітимності діяльності державних інституцій, виступати посередником між суспільними інтересами та владними рішеннями. Таким чином, взаємна відповідальність не обмежується морально-етичними засадами, а має чітко визначене правове та інституційне підґрунтя, що вимагає постійного вдосконалення.

Система правових механізмів взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства в Україні базується на положеннях Конституції України, що закріплює право громадян брати участь в управлінні державними справами, фіксує право на свободу об'єднань та на доступ до публічної інформації, а також встановлює принцип підзвітності органів державної влади перед суспільством [7]. На конституційних засадах вибудовується широка нормативно-правова база, що визначає форми, принципи та інструменти взаємодії державних органів і представників громадянського суспільства.

Міжнародно-правові засади формування системи взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства в Україні ґрунтуються на низці міжнародних договорів, ратифікованих нашою державою, які визначають стандарти відкритого врядування, прозорості діяльності органів влади, участі громадян у процесах прийняття рішень та підзвітності держави перед суспільством. До таких актів належать Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який декларує право громадян на участь в управлінні державою, свободу об'єднань і мирних зібрань; Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, що гарантує свободу вираження поглядів та ефективний засіб правового захисту від зловживань влади; Орхуська конвенція, яка забезпечує доступ до інформації, участь громадськості в ухваленні рішень і доступ до правосуддя у питаннях, що стосуються довкілля; Європейська хартія місцевого самоврядування, яка визначає стандарти участі громадян у місцевому врядуванні.

Попри важливу роль міжнародних договорів, які визначають загальні стандарти демократичного врядування та участі громадян у публічному житті, основу системи правових механізмів взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства становить національне законодавство України.

Важливими законодавчим актом є Закон України «Про громадські об'єднання», який регламентує порядок створення, реорганізації та ліквідації громадських об'єднань, спрямованих на реалізацію громадянами свого права на свободу об'єднання. Цей закон закладає правову основу для інституційної участі громадян у публічному управлінні, створюючи умови для партнерства між владою та громадськістю.

Закон України «Про звернення громадян» гарантує кожному громадянину право брати участь в управлінні державними справами шляхом подання індивідуальних чи колективних звернень, заяв, скарг або пропозицій до органів державної влади. Таким чином, він забезпечує один із базових каналів реалізації принципу взаємної відповідальності через інструмент комунікації між владними структурами та суспільством.

Законом України «Про доступ до публічної інформації» регулюється порядок забезпечення прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень, визначаються права громадян на отримання публічної інформації та встановлюються обов'язки державних органів щодо її оприлюднення. Його реалізація підсилює підзвітність влади та формує правові гарантії відкритості держави перед громадянами.

Організаційно-правові основи діяльності територіальних громад і принцип участі населення у вирішенні питань місцевого значення визначаються у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Саме на місцевому рівні реалізуються найбільш ефективні моделі взаємної відповідальності через інструменти громадських слухань, місцевих ініціатив, органів самоорганізації населення.

Закон України «Про соціальний діалог в Україні» регламентує відносини між державними органами, роботодавцями та профспілковими об'єднаннями, спрямовані на узгодження соціально-економічних інтересів. Він виступає правовим інструментом забезпечення балансу відповідальності сторін у сфері праці та соціальної політики.

Правові засади здійснення благодійної діяльності, формування умов для розвитку соціального партнерства та закріплення участі громадянського суспільства у реалізації суспільно значущих проєктів регулюються Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Норми, закріплені в цьому нормативно-правовому акті, сприяють інституціоналізації громадської солідарності як складової взаємної відповідальності.

Закон України «Про волонтерську діяльність» закріплює правовий статус волонтерів та обов'язки держави щодо підтримки волонтерських ініціатив. У контексті воєнного стану та повоєнного відновлення цей закон виконує важливу роль у забезпеченні партнерства між громадянським суспільством та органами публічної влади.

Формулювання загальних принципів інформаційних відносин у державі, визначення прав громадян на одержання, використання та поширення інформації закріплені в Законі України «Про інформацію». Цей акт створює правові основи для прозорості управлінської діяльності та реалізації громадського контролю як форми відповідальності влади перед суспільством.

Законопроект «Про публічні консультації» є важливою законодавчою ініціативою, спрямованою на унормування порядку проведення консультацій з громадськістю під час підготовки проектів нормативно-правових актів органами державної влади та місцевого самоврядування. Його ухвалення має на меті інституційне закріплення принципів відкритості, прозорості та залучення громадян до процесів ухвалення управлінських рішень, що є невід'ємною складовою взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства.

Основні законодавчі акти, які визначають правові механізми участі інститутів громадянського суспільства в системі публічного управління та сприяють упровадженню принципу взаємної відповідальності між державою й громадянами, подано в табл. 1.

Таблиця 1

Основні закони України, що формують правові механізми взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства

Назва закону	Основний зміст та значення для механізмів взаємної відповідальності
Закон України «Про громадські об'єднання»	Визначає правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації громадських об'єднань; забезпечує реалізацію громадянами права на свободу об'єднання та створює основу для партнерства між владою і громадськістю.
Закон України «Про звернення громадян»	Гарантує право кожного на участь в управлінні державними справами через звернення, заяви, скарги, пропозиції; виступає інструментом зворотного зв'язку між владою та суспільством.
Закон України «Про доступ до публічної інформації»	Визначає порядок ознайомлення з публічно важливою інформацією, права громадян на її отримання та обов'язки влади щодо відкритості; забезпечує прозорість і підзвітність державних інституцій.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Регулює участь населення у вирішенні питань місцевого значення; створює умови для реалізації взаємної відповідальності на локальному рівні через громадські слухання, місцеві ініціативи та органи самоорганізації населення.
Закон України «Про соціальний діалог в Україні»	Визначає механізми взаємодії держави, роботодавців і профспілок для узгодження соціально-економічних інтересів; сприяє балансу відповідальності сторін у соціальній сфері.
Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»	Регламентує благодійну діяльність, сприяє розвитку соціального партнерства та громадської солідарності; визначає участь громадянського суспільства у реалізації благодійних проектів.
Закон України «Про волонтерську діяльність»	Закріплює статус волонтерів, їхні права та гарантії; визначає роль держави у підтримці волонтерських ініціатив, особливо в умовах воєнного стану та відбудови країни.
Закон України «Про інформацію»	Встановлює правові засади інформаційних відносин, гарантує право громадян на отримання, використання та поширення інформації; забезпечує умови для здійснення громадського контролю над владою.

Джерело: запропоновано автором.

Важливу роль у формуванні правових та інституційних механізмів синергії держави й громадянського суспільства відіграють і підзаконні нормативно-правові акти, зокрема постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, а також накази профільних міністерств. Саме ці документи деталізують положення законів, визначають порядок реалізації державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства, встановлюють механізми координації, звітності, публічних консультацій і забезпечення прозорості діяльності органів влади.

Так, Постанова Кабінету Міністрів України № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» є базовим актом, який визначає порядок формування та функціонування громадських рад, що створюються та діють при органах виконавчої влади, їхні повноваження, а також принципи взаємодії між державними структурами та інституціями громадянського суспільства. Постанова забезпечує інституційне закріплення механізмів громадської участі, що є ключовою формою реалізації взаємної відповідальності влади й громадян.

Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» визначає стратегічні пріоритети державної політики у сфері підтримки та розвитку інститутів громадянського суспільства, удосконалення механізмів їх взаємодії з органами влади, а також спрямований на формування ефективної системи партнерства між державою і громадянами.

Наказ Міністерства економіки України № 296 «Про проведення електронних консультацій з громадськістю на вебсайті «Громадянське суспільство і влада»» став відправною точкою для запровадження практики онлайн-взаємодії між органами виконавчої влади та громадськістю. Документ визначив порядок організації

електронних консультацій з метою забезпечення гласності при ухваленні рішень і залучення громадян до обговорення проектів нормативно-правових актів у цифровому форматі.

Значну роль у впровадженні правових та інституційних механізмів взаємної відповідальності держави й громадянського суспільства відіграють місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які в межах своїх повноважень ухвалюють нормативно-правові акти, що деталізують і конкретизують рішення центральних органів влади. Такі акти – розпорядження обласних та районних державних адміністрацій, рішення місцевих рад, виконавчих комітетів чи міських голів – виступають інструментом адаптації загальнодержавних стратегій до регіональних особливостей громадянського суспільства.

Отже, система нормативно-правового забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства має багаторівневу структуру, що відображає ієрархію джерел права та послідовність їх дій. Вона поєднує конституційні положення, міжнародні зобов'язання України, національні закони, підзаконні нормативні акти та регіональні рішення органів влади. Така система забезпечує комплексний підхід до регулювання взаємовідносин між державою і громадянами, узгоджуючи стратегічні принципи з практичними механізмами їх реалізації. Основні рівні цієї нормативно-правової ієрархії подано в табл. 2.

Інституційні механізми взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства визначають організаційно-практичні форми, через які реалізується співпраця, комунікація та партнерство між владними структурами й громадськістю. Вони виступають ключовими інструментами реалізації принципів відкритості, підзвітності та участі громадян у управлінських процесах. До таких механізмів належать громадські ради при органах

виконавчої влади, що забезпечують діалог між владою та громадськістю, надають можливість обговорювати управлінські рішення до їх ухвалення, формують пропозиції та проводять громадські експертизи. Важливе місце посідають електронні інструменти демократії – е-петиції, е-консультації, електронні звернення, відкриті е-реєстри, які створюють можливості для оперативного зворотного зв'язку громадян з владою та сприяють розвитку цифрового врядування [8].

Окрему групу складають інститути громадських слухань, публічних звітів посадових осіб та моніторингових платформ, які сприяють формуванню прозорої

системи роботи органів державної влади. Важливою формою є також механізми соціального партнерства, що передбачають спільну участь держави, бізнесу та громадських організацій у розв'язанні суспільно значущих проблем, співфінансування соціальних ініціатив, реалізацію партнерських проєктів у сферах освіти, культури, охорони довкілля, соціального захисту, місцевого розвитку [9].

Таким чином, інституційні механізми взаємної відповідальності створюють основу для реального впровадження принципу співуправління державою, сприяють посиленню громадської активності та зміцненню довіри до влади.

Таблиця 2

Ієрархія нормативно-правових актів у сфері взаємодії держави та громадянського суспільства

Рівень	Види нормативно-правових актів	Значення
Конституційний	Конституція України	Закріплює основоположні права і свободи громадян, принципи народовладдя, підзвітності органів державної влади, свободи об'єднань і доступу до публічної інформації.
Міжнародний	Міжнародні договори, конвенції, хартії, ратифіковані Україною	Визначають міжнародні стандарти відкритого врядування, участі громадян у прийнятті рішень, прозорості та підзвітності держави перед суспільством.
Законодавчий	Закони України, прийняті Верховною Радою	Встановлюють основні правові засади взаємодії держави та громадянського суспільства, форми участі громадян у публічному управлінні, принципи взаємної відповідальності та партнерства.
Підзаконний (загальнодержавний)	Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади	Деталізують положення законів, визначають порядок реалізації державної політики, забезпечують механізми координації, консультацій і звітності у сфері розвитку громадянського суспільства.
Регіональний та місцевий	Розпорядження місцевих державних адміністрацій, рішення органів місцевого самоврядування	Деталізують та адаптують загальнодержавні норми до регіональних умов, сприяють практичній реалізації принципів відкритості, участі громадян і взаємної відповідальності на місцевому рівні.

Джерело: запропоновано автором.

Попри існування нормативної та інституційної основ, ефективність взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства в Україні стримується рядом проблем. Серед них: нестача одноманітної державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства, формальний характер консультаційних процедур, низький рівень правової культури громадян і посадових осіб, слабка інституційна спроможність громадських організацій, нерівномірність розвитку громадянських ініціатив у регіонах. Також суттєвим бар'єром є недостатній рівень довіри до владних інституцій, що знижує готовність громадян брати активну участь у публічному управлінні [10].

Для усунення цих недоліків необхідне системне удосконалення правових та інституційних засад взаємодії держави і громадянського суспільства. По-перше, доцільно розробити єдиний рамковий закон про взаємодію держави та представників громадянського суспільства,

який би визначав принципи, форми, процедури, стандарти публічної участі та механізми відповідальності сторін. По-друге, слід запровадити національну систему моніторингу взаємної відповідальності, що дозволить оцінювати прозорість, підзвітність і ефективність органів влади. По-третє, необхідно розширити інституційні можливості громадських організацій через їх залучення до експертних рад, громадських аудитів, публічних наглядних комісій. По-четверте, важливо зміцнювати електронну демократію, яка є сучасним каналом швидкого зворотного зв'язку та контролю. Нарешті, потребує посилення механізм юридичної відповідальності посадових осіб за порушення принципів відкритості, доступності та участі громадян у державному управлінні. Відповідні пропозиції щодо вдосконалення правових та інституційних механізмів взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства було уніфіковано в табл. 3.

Таблиця 3

Основні напрями удосконалення правових та інституційних механізмів взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства

№	Напрямок удосконалення	Пропозиції	Очікуваний результат
1	Розроблення рамкового закону	Прийняття єдиного закону про взаємодію держави та інституцій громадянського суспільства; визначення принципів, форм, процедур, стандартів публічної участі і відповідальності сторін	Уніфікація правових норм, підвищення прозорості та передбачуваності взаємодії
2	Створення системи моніторингу	Запровадження національної системи оцінки прозорості, підзвітності та ефективності органів влади	Підвищення рівня підзвітності держави та довіри громадян
3	Розширення інституційних можливостей громадських організацій	Залучення ГО до експертних рад, громадських аудитів, наглядних комісій	Активніша участь представників громадськості у прийнятті рішень
4	Розвиток електронної демократії	Застосування цифрових платформ для залучення громадян до обговорення управлінських питань	Забезпечення швидкого зворотного зв'язку, розширення доступу громадян до управління
5	Посилення юридичної відповідальності посадовців	Запровадження механізмів відповідальності за порушення принципів відкритості, доступності та участі	Гарантія дотримання стандартів доброчесного врядування

Джерело: запропоновано автором.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За підсумками теоретичного аналізу було з'ясовано, що правові та інституційні механізми взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства є фундаментальною складовою системи демократичного врядування, оскільки забезпечують реалізацію принципів відкритості, прозорості, підзвітності та участі громадян у публічному управлінні. В Україні сформовано нормативно-правову базу, яка визначає основні напрями такої взаємодії, проте її ефективність

обмежується фрагментарністю правового регулювання, низьким рівнем реалізації механізмів громадської участі та недостатньою інституційною спроможністю організацій громадянського суспільства.

У ході дослідження було запропоновано ієрархічну класифікацію нормативно-правових актів у сфері взаємодії держави та громадянського суспільства, що охоплює конституційний, міжнародний, законодавчий, підзаконний і регіональний рівні. Такий підхід дозволяє системно представити структуру правового

забезпечення взаємної відповідальності, узгодити стратегічні принципи з практичними механізмами їх реалізації та посилити вертикаль координації між державними органами й інститутами громадянського суспільства.

Запропонована система удосконалення правових та інституційних засад взаємної відповідальності передбачає розроблення єдиного рамкового закону про взаємодію держави та громадянського суспільства, створення національної системи моніторингу підзвітності та прозорості влади, розширення можливостей громадських організацій у процесі схвалення рішень, активний розвиток інструментів електронної демократії та посилення юридичної відповідальності посадових осіб

за порушення принципів відкритості й участі. Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню ефективної моделі публічного управління, що базується на партнерстві, взаємній довірі та спільній відповідальності держави й громадян за результати суспільного розвитку. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі функціонування механізмів взаємної відповідальності на регіональному рівні, оцінці ефективності електронної демократії як інструменту громадського контролю, а також у вивченні зарубіжного досвіду правового забезпечення участі громадян у публічному управлінні з метою адаптації найкращих практик до українських реалій.

Література.

1. Шевченко О. С. Еволюція взаємовідносин держави і громадянського суспільства. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 18. С. 1221–1245. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2022.18.12>.
2. Bader M., Huss O., Meleshevych A., Nesterenko O. Civil Society Against Corruption in Ukraine: Pathways to Impact. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2019. № 5. pp. 1–35. DOI: <https://doi.org/10.18523/kmlpj189975.2019-5.1-35>.
3. Палагнюк Ю. В. Соціальна довіра до органів публічної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 13. С. 699–725. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.07>.
4. Банчук-Петросова О. В., Мадрыга Т. Б. Роль громадянського суспільства у формуванні публічної політики в Україні. *Публічне управління і політика*. 2024. № 1. С. 11–20. DOI: <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2024.1.02>.
5. Khomenko O., Shyjan O., Kravchuk P., Movchan O., Morgun S. Transformation of interaction between the government and civil society institutions in the context of war: Legal and regulatory aspect. *Social and Legal Studios*. 2024. Vol. 7, № 2. pp. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals2.2024.86>.
6. Гончарук В. В. Нормативно-правове регулювання та інституційне забезпечення взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 17. С. 925–956. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2022.17.12>.
7. Пилип В. В. Діяльність інститутів та інституцій громадянського суспільства України в умовах особливих правових режимів. *Право і безпека*. 2023. Т. 91, № 4. С. 20–33. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.02>.
8. Гринчак Н. А., Сяняков А. В. Цифрові комунікації в публічному управлінні: сутність, роль та вимоги до формування. *Статистика України*. 2023. № 102(3–4). С. 112–119. DOI: [https://doi.org/10.31767/10.31767/su.3-4\(102-103\)2023.03-04.09](https://doi.org/10.31767/10.31767/su.3-4(102-103)2023.03-04.09).
9. Мецян І. В. Соціальне партнерство як механізм надання соціальних послуг в об'єднаній територіальній громаді. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2016. Вип. 72. С. 46–54.
10. Ханюк Ю.-Б. Вплив рівня довіри громадян до суб'єктів публічної влади на застосування публічного маркетингу в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 2. С. 43–49. DOI: <https://doi.org/10.15421/152117>.

References.

1. Shevchenko, O. S. (2022). Evoliutsiia vzaiemovidnosyn derzhavy i hromadianskoho suspilstva [Evolution of relations between the state and civil society]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*, (18), 1221–1245. <https://doi.org/10.34132/pard2022.18.12>.
2. Bader, M., Huss, O., Meleshevych, A., & Nesterenko, O. (2019). Civil society against corruption in Ukraine: Pathways to impact. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, (5), 1–35. <https://doi.org/10.18523/kmlpj189975.2019-5.1-35>.
3. Palahniuk, Yu. V. (2021). Sotsialna dovira do orhaniv publichnoi vlady yak faktor rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social trust in public authorities as a factor in the development of civil society]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*, (13), 699–725. <https://doi.org/10.34132/pard2021.13.07>.
4. Banchuk-Petrosova, O. V., & Madryha, T. B. (2024). Rol hromadianskoho suspilstva u formuvanni publichnoi polityky v Ukraini [The role of civil society in the formation of public policy in Ukraine]. *Publichne upravlinnia i polityka*, (1), 11–20. <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2024.1.02>.
5. Khomenko, O., Shyjan, O., Kravchuk, P., Movchan, O., & Morgun, S. (2024). Transformation of interaction between the government and civil society institutions in the context of war: Legal and regulatory aspect. *Social and Legal Studios*, 7(2), 86–95. <https://doi.org/10.32518/sals2.2024.86>.
6. Honcharuk, V. V. (2022). Normatyvno-pravove rehuliuвання та instytutsiine zabezpechennia vzaiemodii orhaniv derzhavnoi vlady ta instytutiv hromadianskoho suspilstva [Legal regulation and institutional support for cooperation between public authorities and civil society institutions]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*, (17), 925–956. <https://doi.org/10.34132/pard2022.17.12>.
7. Pylip, V. V. (2023). Diialnist instytutiv ta instytutsii hromadianskoho suspilstva Ukrainy v umovakh osoblyvykh pravovykh rehymiv [Activities of civil society institutions of Ukraine in the conditions of special legal regimes]. *Pravo i bezpeka*, 91(4), 20–33. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.4.02>.
8. Hrynchak, N. A., & Syniakov, A. V. (2023). Tsyfrovi komunikatsii v publichnomu upravlinni: sutnist, rol ta vymohy do formuvannia [Digital communications in public administration: essence, role and requirements for formation]. *Statystyka Ukrainy*, (102(3–4)), 112–119. [https://doi.org/10.31767/10.31767/su.3-4\(102-103\)2023.03-04.09](https://doi.org/10.31767/10.31767/su.3-4(102-103)2023.03-04.09).
9. Meshchan, I. V. (2016). Sotsialne partnerstvo yak mekhanizm nadannia sotsialnykh posluh v obiednani terytorialnii hromadi [Social partnership as a mechanism for providing social services in a united territorial community]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky*, (72), 46–54.
10. Khanyk, Yu.-B. (2021). Vplyv rivnia doviry hromadian do subiektiv publichnoi vlady na zastosuvannia publichnoho marketynhu v Ukraini [The impact of the level of citizens' trust in subjects of public authority on the use of public marketing in Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 9(2), 43–49. <https://doi.org/10.15421/152117>.

Abstract.

Bondarenko H. H. Legal and institutional mechanisms of mutual responsibility of the state and civil society in the system of public administration.

The article explores the legal and institutional mechanisms of mutual responsibility between the state and civil society as a foundation of democratic public administration. It is well established that mutual responsibility is a key principle of modern governance, ensuring transparency, accountability, and citizen participation in decision-making. It is emphasized that effective interaction between government and society has a twofold character: the state creates legal and organizational conditions for civic activity, while civil society exercises control, initiates changes, and builds trust in public institutions. The legal framework defining the mutual responsibility of the state and civil society is analyzed, with particular attention to its multilevel structure. The main levels of normative legal acts are distinguished – constitutional, international, legislative, subordinate, and regional – each performing a specific function in ensuring interaction between the state and citizens. It is argued that such a classification allows for a systematic representation of the hierarchy of legal foundations of public administration, determining the logical connections between the strategic principles enshrined in the Constitution and international treaties, and the practical mechanisms of their implementation in national administrative practice. It is emphasized that legal acts form the normative basis of mutual responsibility, ensuring openness, transparency, and the rule of law in the activities of public authorities. The study proves that modern challenges – martial law, digitalization, and transformation of the public sector – necessitate the renewal and unification of the legal mechanisms of mutual responsibility. The article proposes directions for improving state policy in this area: establishing a system to monitor accountability, expanding civil society organizations' participation in policy development, and strengthening public officials' legal accountability. Implementation of these approaches will enhance the efficiency of public administration, promote partnership between the state and society, and strengthen democratic principles in Ukraine.

Keywords: civil society, public administration, mutual responsibility, institutional mechanisms, legal mechanisms.

Стаття надійшла до редакції / Received 15.12.2025

Прийнята до друку / Accepted 03.01.2026

Бібліографічний опис статті:

Бондаренко Г. Г. Правові та інституційні механізми взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства в системі публічного управління. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2026. № 1. С. 8-13.

Bondarenko H. H. Legal and institutional mechanisms of mutual responsibility of the state and civil society in the system of public administration. Actual problems of innovative economy and law. 2026. No. 1, pp. 8-13.

УДК 347.9(477); JEL classification: K41, K42, H83, L33

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2026-1-2>

МУШУК Василь Васильович, аспірант кафедри економіки та публічного управління
Полтавського державного аграрного університету, <https://orcid.org/0009-0009-2413-3004>

ІНСТИТУТ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ В УКРАЇНІ: РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ

Мушук В. В. Інститут приватних виконавців в Україні: результативність та виклики.

У статті здійснено короткий огляд наслідків реформування системи примусового виконання судових рішень в Україні, зокрема, результативності діяльності інституту приватних виконавців та аналізу основних викликів, що постають перед приватними виконавцями у процесі трансформації системи примусового виконання рішень. Необхідність забезпечення подальшої інституалізації системи приватного виконання судових рішень, а також нерівномірний доступ приватних виконавців до справ різних категорій, конкуренція та дисбаланс повноважень між приватними та державними виконавцями, а також відсутність узгодженості між нормативно-правовими актами щодо виконання провадження актуалізують предметне поле дослідження. У роботі над статтею були використані такі методи: компаративного (порівняльного) аналізу – для порівняння діяльності державних і приватних виконавців; систематизації – у процесі виявлення основних обмежень щодо діяльності приватних виконавців; узагальнення – для формування пропозицій з удосконалення інституту приватних виконавців. Підтверджено точку зору фахівців про вищу ефективність роботи приватних виконавців і зроблено висновок, що цей ефект досягається при нерівномірному розподілі виконання судових проваджень між державними і приватними виконавцями: 70% проти 30% на користь державних. Дослідження організаційних моделей примусового виконання рішень судів та інших органів у зарубіжних країнах дало можливість констатувати наявність неухильного руху від державних виконавчих систем до змішаних і приватних. Удосконалення системи примусового виконання рішень має здійснюватися з урахуванням міжнародних принципів, головним із яких є пріоритетність захисту прав людини, неупередженість та підзвітність. Запропоновані заходи щодо подолання викликів інституту приватних виконавців, а саме: скасування мораторію на доступ приватних виконавців до справ, де позивачами є державні установи та підприємства; надання приватним виконавцям повноцінного доступу до відомостей про майно боржників; удосконалення судового контролю за виконанням рішень та інші.

Ключові слова: публічне управління, виконавче провадження, приватний виконавець, примусове виконання рішень, права людини.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У процесі реформування системи примусового виконання судових рішень в Україні було запроваджено інститут приватних виконавців, основним завданням якого було підвищення ефективності правосуддя за рахунок забезпечення реального виконання рішень судів. Недостатня узгодженість між нормативно-правовими актами, нерівномірний доступ приватних виконавців до справ різних категорій, обмеження територіальної діяльності, а також конкуренція та дисбаланс повноважень між приватними та державними виконавцями перешкоджають повноцінній інституалізації системи приватного виконання судових рішень. Отже, постає необхідність поглибленого вивчення проблем функціонування інституту приватних виконавців та розроблення пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності всієї системи виконавчого провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність приватних виконавців у багатьох наукових дослідженнях розглядається як вагомий крок до підвищення ефективності судочинства, зменшення навантаження на державних виконавців рішень суду та створення конкурентного середовища. Саме через призму цих концептуальних положень науковці розробляють теоретичні основи та принципи діяльності приватних виконавців. Так, С. Якимчук і Л. Юзьков класифікують моделі виконання рішень суду, розподіляючи їх на централізовані, децентралізовані, «змішані» (public + private) [1]. А. Іванцова, аналізуючи приватно-правові моделі виконання рішень судів, які поширені у багатьох країнах, звертає увагу на основні риси та специфіку цих систем [2]. Організацію, повноваження, відповідальність та результати діяльності державних, приватних і змішаних систем виконання судових рішень у різних країнах аналізують А. Світлична та А. Майданевич [3]. Грунтовний аналіз інструментів, які використовують приватні виконавці, а також інституційних принципів та результативності їх діяльності міститься в роботах Д. Іщенко [4], О. Русецької [5], С. Дяченко, Д. Завадко [6] та інших дослідників. У багатьох дослідженнях [1; 4] констатується, що діяльність приватних виконавців при виконанні судових рішень є ефективною у порівнянні з державними, тому доцільність їх залучення не викликає сумнівів, що, однак, не виключає необхідності проведення більш ґрунтовних

досліджень стосовно подальшої інституалізації діяльності приватних виконавців.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Стаття присвячена виявленню результативності діяльності приватних виконавців як альтернативи державним та основних викликів становленню інституту приватних виконавців в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виконання рішень судів є свідченням дієвості механізму захисту прав громадян держави та інших осіб, адже саме на цій стадії судового провадження відбувається фактичне поновлення порушених прав осіб [7]. Оскільки добровільність виконання судових рішень є низькою, що порушує одну з основних засад судочинства – принцип обов'язковості, – виконання судового рішення покладається на судових виконавців, саме їх взаємодія із судами забезпечує ефективність роботи усієї судової гілки влади. Примусове виконання рішень суду здійснюється в Україні двома категоріями суб'єктів – державними та приватними виконавцями: органами державної виконавчої служби та, у випадках, передбачених спеціальним законодавством, приватними виконавцями [8; 9].

Дослідження свідчать, що в багатьох європейських країнах (Франція, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Велика Британія) діє система виконання судових рішень приватними виконавцями, яка фактично має риси змішаної системи [10; 11]. Так, у Нідерландах, Франції, Швеції судові виконавці поєднують функції державного службовця та приватної особи [12; 13], що дає змогу зробити процес більш гнучким, конкурентним та ефективним. Про вищу ефективність роботи приватних виконавців в Україні свідчать і фахівці-юристи. Голова Асоціації приватних виконавців України зазначила, що протягом 2024 р. один приватний виконавець повернув кредиторам у шість разів більше коштів, ніж один державний виконавець; на електронних торгах ДП «СЕТАМ» реалізували у 26 разів більше майна, а на земельних торгах приватні виконавці продали втричі більше земельних ділянок [14]. Однак статистика, яка надається Міністерством юстиції України, дозволяє зробити висновок, що ефективність роботи приватних виконавців досягається при нерівномірному розподілі виконання судових проваджень між державними і приватними виконавцями: 70% проти 30% на